

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXXIII. évfolyam. 7—8. szám. (1916 július-augusztus.): Franz EHRLE S. J.: Bibliothekstechnisches aus der Vaticana. (A vatikáni könyvtár a negyedik pápai könyvtár, mely V. MÁRTON alatt (1417) létesült s mely belső életének tetőpontját a XVI. század folyamán érte el. A XV. században V. MIKLÓS és IV. SIXTUS buzgón gyarapították kincseit, míg a következő században Marcello CERVINI és SIRLETI kiváló szervezők voltak. Főleg utóbbi érdeme, hogy megnyerte a könyvtár részére a RAINALDI-család tagjait, akik elkészítették a Vaticana sokáig páratlan katalógusait. A XVII. század folyamán, az olasz tudományosság süllyedésével, a Vaticana-ban is idegen nemzetiségűek foglalatoskodtak, így a német HOLSTE, a görög ALACCI s a németalföldi SCHELSTRATE, de ezek is inkább saját tudományos céljaikkal, semmint a könyvtár kezelési munkáival voltak elfoglalva. De a kéziratanyag gyarapodása a XVII—XVIII. században sem szűnelt, csak a Biblioteca Palatina [1623], a Biblioteca Urbina [1657], KRISZTINA svéd királynő könyvtára [1690], a Biblioteca Ottoboniana [1748] és a Biblioteca Capponiana [1746] kincseire utalunk, melyek mind ebben az időközben kebelezettek be a Vaticanába. A könyvtár hozzáférhetőség szempontjából sem állott a korabeli egyéb nagy könyvtáraké mögött. De a kincsek megfelelő katalogizálásával, noha csupán a RAINALDI-ak munkájának kiegészítéséről és kinyomatásáról lett volna szó, nem igen törődtek. Pedig számos kiváló tudós dolgozott a könyvtárban, de hiányzott a vezető-könyvtáros, aki megtudta volna szervezni a munkát. A könyvtár valóságos álomba merült s csupán néhány kiváltságos tudós és kutató előtt nyitotta meg kapuit. A helyzet akkor változott meg, amikor IX. PIUS, TOSZI bibornok halála után, 1869-ben PITRÁ-t nevezte ki bitoros-könyvtárossá, aki DE ROSSI-ban, a könyvtár scriptorában tudományosan képzett, munkabíró és munkaszerező segítőtársra talált. Sajnos, a vatikáni zsinat előmunkálatai és a piemonti betörés következményei lehetetlenné tették, hogy a két férfiú által kidolgozott munkaprogramm még IX. PIUS alatt megvalósíttassék. E program első gyümölcsei csupán XIII. LEÓ (1878—1903) uralkodása alatt értek meg: ezek a müncheni és bécsi kéziratjegyzékekből vont alapelvek alapján megszerkesztett kéziratári katalógus első kötetei: a Palatina görög kézíratairól id. STEVENSON (1885) és 900 latin kéziratáról ifj. STEVENSON (1886) szerkesztésében; kevésbé kielégítő a Bibliotheca Regi-nensis (1888) és Ottoboniana (1893) görög kézíratairól COZZA-LUZZI szerkesztésében megjelent két kötet. Ugyancsak PITRA és DE ROSSI érdeme, hogy XIII. LEÓ uralkodásának első éveiben az olvasók száma egyre emelkedett.

A könyvtár dolgozóterme gyanánt 1888-ig, mint már V. SIXTUS idejében is, a Marco DA TIREME és Paul BRILL által fényesen díszített, egyetlen ablaktól megvilágított előterem volt, melynek egy-egy nehéz tölgyfaasztalánál 2—3 olvasó szorongott. 1888-ban a vele szomszédos két helyiséget rendezték be olvasóteremnek, de rendkívül szűkös asztalokkal szerelték föl. PITRA 1889-ben halt meg, utóda a könyvtárosi méltóságban SCHIAFFER bibornok volt, akit azonban már 1890-ben CAPECELATRO bibornok váltott föl. Utóbbi azonban, mint capuai érsek, keveset volt Rómában s a könyvtárosi teendőket, mint helyettese RAMPOLLA bibornok-államtíkárr látta el, aki CAPECELATRO halála után, 1912-ben tényleges könyvtárossá is lett, de új címét, sajnos, alig egy évig viselhetette, mivel 1913-ban hirtelen elhunyt. Mindaz, ami a Vaticanában a tudomány érdekében célszerű újítás történt, elsősorban RAMPOLLA érdeme, akinek természetesen igen megkönnyítette a dolgát az a körülmény, hogy XIII. LEO maga is a legnagyobb érdeklődéssel viseltetett a könyvtár iránt. Az új berendezés munkájában cikkírónak is kiváló része volt, aki 1890-ben lépett a Vaticana kötelekébe. EHRLE a berendezés technikai újításait nagyrészt a párisi Bibliothèque Nationaleból plántálta át s e mellett minden 4—5 évben meglátogatta Bécs, München, Berlin nagy könyvtárait és a British Museumot, hogy az ott életbe léptetett könyvtártechnikai újításokat tanulmányozhassa. 1890-ben határozta el a vatikáni könyvtár-bizottság, hogy a nyomtatványokat az Appartement Borgiából a VIII. ORBÁN pápa fegyvertárából [Armeria] átalakított Biblioteca Leoninába viteti, mely közvetlenül a sixtusi nagy könyvtárterem alatt terült el. A vasállványokkal bebutorozott helyiségbe a 300,000 kötetes könyvtárt 3 hét leforgása alatt vitték át s elkülönítve állították fel benne a XVII. század első évtizedéig összegyűlt s jól katalogizált anyagot, az ú. n. 1a raccoltát, a heidelbergi könyvtárat, a Capponianát, CICOGNARE gróf könyvtárat és MAI bibornok könyvtárat, melyek mindegyikének meg volt a maga megbízható katalogusa, a többi könyvanyagot pedig, miután kiválasztották belőle a kézikönyvtár részére alkalmas anyagot, néhány főszakba csoportosítva állították föl. A különböző szakok cédulakatalogusai egyelőre elkülönítve kezeltetnek, de később, ha a revíziójuk befejeződik, egyetlen betűrendben egyesíttetnek. EHRLE javaslatára a könyvtárbizottság a könyvtár célját is megállapította s tekintettel arra, hogy Rómában úgyis van már hat könyvtár, kimondotta, hogy a Vaticana csakis kéziratok használatára berendezett könyvtár. A kéziratok tanulmányozásához szükséges nyomtatványok a kézikönyvtárban állanak rendelkezésre, melyeket az olvasók vagy a helyszínen használnak, vagy magukkal visznek a kéziratok tanulmányozására fenntartott olvasóteremben. Az elraktározott nyomtatványok csakis a könyvtár prefektusának külön felhatalmazására adatnak ki, amennyiben a kéziratok tanulmányozásánál tényleg szükség van rájuk. A kézikönyvtárt egyúttal a vatikáni levéltár kutatói is használhatják s épen ezért a levéltári és kéziratári olvasótermek között állították föl. A kézikönyvtár anyagának nagyrésze új szerzemény, amihez a szükséges anyagi eszközöket főleg közadakozásból teremtették elő. Az első legszükségesebb beszerzésekhez FRAKNÓI Vilmos buzdítására *több magyar egyházfejedelem*, elsősorban HORNIG báró veszprémi bibornok-püspök járult hozzá. Az egyes nemzetek főleg a saját történeti for-

rás-kiadványaikkal gazdagították a kézikönyvtárat. A kutatók részére szabadon hozzáférhető kézikönyvtár ma körülbelül 80.000 kötetből áll s hat teremben van föllállítva. A könyvtár közvetlen vezetése 1895 előtt két alkönyvtáros és két prefektus között oszlott meg, de azóta egyetlen prefektus kezében központosul. Alatta hat scriptor és több tiszteletbeli scriptor, ugyancsak hat assistens, továbbá tizenegy szolga és 3—4 a kéziratok javításával foglalatzkodó könyvkötő teljesít a könyvtárban szolgálatot. A scriptorok legfőbb teendője, hogy a könyvtár kéziratok kincseit mielőbb mintaszerűen kidolgozott nyomtatott katalogusokban a tudományos világ számára hozzáférhetővé tegyék. Mindegyikük egy-egy téren specialista s egy részük teljesen ingyen dolgozik. Az assistensek, akiknek a számát idővel redukálni fogják, az egyik scriptor vezetése alatt kizárólag a nyomtatványok katalogizálásával foglalkozik. X. PIUS uralkodása alatt 1909/10-ben nyerte a kézirtár jelenlegi raktárhelyiségeit és olvasótermét a nyomda egykori földszinti helyiségeiben. A raktár háromemeletes és LIPPMANN-rendszerű vasállványokkal van felszerelve. Innen 5—7 perc alatt kerül az olvasóterembe a kívánt kéziratot. A régi pompás könyvtári termék szekrényeibe kevésé használt nyomtatványokat állítottak s e csarnokokat a legszebb kéziratokkal s egyéb ritkaságokkal megrakott vitrinákkal felszerelve a kíváncsi nagyközönség részére nyitották meg, miként a Vatikán egyéb muzeális gyűjteményeit. XIII. LEO uralkodása alatt a Vaticana több jelentékeny gyűjteménnyel gyarapodott. Így 1891-ben 210.000 liráért megszerezték a BORGHESE-gyűjteményt, mely körülbelül 2200 oklevél-kötetet és csomagot, továbbá 400, túlnyomó részben hártýára írt kodexet tartalmazott. A legfontosabb vétel azonban a BARBERINI-könyvtár volt, melyet 1902-ben félmillióért sikerült hosszú tárgyalások után a Szent Széknek megszerezni. A könyvtár mintegy 10.000 kéziratból és 40.000 nyomtatványból áll és számos elsőrangú ritkaságot tartalmaz. Külön teremben állították föl az eredeti könyvállványokon, melyeket 10.000 liráért szereztek meg. EHRLE tanulságos fejtegetéseit a tűzbiztonsági intézkedésekre és a fehér-fekete fényképezés bevezetésére vonatkozó intézkedések vázolásával rekeszti be.) — Ferdinand EICHLER: Aus Anlass der Buchkunstausstellung der Wiener Hofbibliothek. (A bécsi Hofbibliothekban a könyvet a harctérre mozgalom javára 1916 áprilisában megnyitott könyvművészeti kiállítás ismertetése.) — Wilhelm FRELS: Die Titelaufnahme der buchhändlerischen Bibliographie. (A német könyvkereskedelemben szokásos címfölvétel a következőképp fejlődött. A HEINSIUS-féle *Allgemeines Bücherlexikon* 1793-ban megjelent első kötetének előszava a címek két csoportját különbözteti meg. Oly könyvek, melyek címlapján a szerző meg van nevezve, a szerző neve alatt vétegettek föl, míg a névtelen kiadványok a címben szereplő első főnév alá soroztattak. Hasonló nevű szerzők keresztnévök szerint csoportosítottak. HEINSIUS vetélytársa KAYSER könyvészeti lexikonának 1834-ben megjelent első kötetében nem éri be ennyivel, hanem igyekszik a hiányzó keresztnéveket kideríteni és az álneveket megfejteni. Régibb íróknál elhalálozásuk dátumát is kiteszi. HEINSIUS későbbi átdolgozója, O. A. SCHULTZ (VIII. köt. 1836) még tovább megy a pontosságban. A címet rövidítések nélkül, betűhíven adja vissza, a sajtóhibákat zárjelek közt igazítja helyre s minden címet az eredeti betű-

tipussal szedeti. A kiadás helyét mindenkor kiteszi, a kiadót csak akkor, ha ő egyúttal a mű terjesztője. Ellenkező esetben szögletes zárjelek közt a bizományost, vagy a kiadvány új tulajdonosát nevezi meg. A kötet terjedelmét azonban csak abban az esetben jelzi, ha maga látta a kiadványt, vagy ha megbízható adatai vannak terjedelméről. Névtelen művek mindig a címből vett tárgyi rendsző alá soroztattak, még akkor is, ha a szerző kiletét sikerült kinyomozni. Álnéven írt munkák azonban, ha szerzőjük valódi nevéen is írt, a valódi név alatt vétettek föl. Kommentált törvénygyűjtemények, anthológiák s egyéb hasonló gyűjtemények is rendszerint tárgyi rendsző alatt vétettek a jegyzékbe. A tárgyi rendsző az első főnév; prepozícióval kezdődő és kérdőalakú címeknél pedig az első szó. E két lexikonhoz 1856-ban harmadik gyanánt a KIRCHHOFF-féle öt éves *Bücherkatalog* csatlakozott, mely a címek könyvészetileg pontos visszaadásáról eleve lemondott s még a nevek sajátos helyesírására sem volt a besorozásnál tekintettel. Mérvadóvá vált a könyvkereskedelmi cím fölvételénél a HINRICHS-féle könyvkiadó cég *Halbjahrskatalog*-ja, melynek 1819-iki II. félévi kötete előszavában ROST, a cég akkori tulajdonosa, először mondotta ki azt az elvet, mely vállalatát a többi hasonló vállalkozás fölébe emelte, hogy csakis oly könyveket vesz föl jegyzékébe, melyek egy példányát bemutatják neki. Az autopszia azóta is alapelve a HINRICHS-féle jegyzékeknek. Szerző ezután potonkint ismerteti a HINRICHS-féle katalógusok címfölvételre vonatkozó elveit, a KAYSER-félének rövid egybevetésével. Ezután szerző megállapítja a könyvkereskedelmi bibliografia célját, mely szerinte abban áll, hogy tájékoztassa a könyvkereskedőket a bizonyos meghatározott időközön belül Németországban megjelent és árúba bocsátott könyv- és folyóirattermelésről. Az első, betürendes résznek az a feladata, hogy az egyes kiadványok minőségéről, forgalmi értékéről és beszerzési módjáról nyújtson tájékoztatást. Ehhez képest a címfölvételt és a címek beosztását illetőleg a következő követelményeket kell kielégítenie: 1. A címfölvétel és a beosztás minden önálló köteten belül egységes elvek alapján történjék. 2. Ez elvek az átlagos használók műveltségi foka és a boltokban természetesen gyors és felületes keresési mód szerint igazódjanak. 3. A címfölvétel külső elrendezésében lehető könnyű áttekinthetőségre törekedjék. 4. A címeket leghelyesebb rövidítés nélkül, de a jelleg s egyéb a címhez szorosan nem tartozó kitételek elhagyása mellett közölni. 5. A forgalmi értékről a kötet terjedelme, alakja, díszje, mellékletei, betütípusa, kötése, kelendősége (a kiadás, vagy az ezerszám feltüntetése) és bolti ára tájékoztat, miért is mindezek az adatok felsorolandók. 6. A gyors megszerzést annak a helynek a megnevezése szolgáltatja, ahonnan a mű megrendelhető. Épen ezért a könyvre nyomtatott kiadót, ha ez nem egyúttal a mű terjesztője is, fölösleges feltüntetni.) — H. SIMON: Eine neue Bücherstutze. (A félig telt sorokban a könyvek megtámasztására szolgáló könyvgyámok eddigi formája helyett, mely a \perp formára hajlított pléhlappól áll, egy \sqsubset formájú pléhlapot ajánl, melyet nem a polcra fektetett gyámrészen álló könyvek tartanak, hanem egy vaskapocs szorít a könyvpolchoz.) — 9-10. szám. (Szeptember-október): Karl SCHOTTENLOHER: Die Königliche Bibliothek zu Bamberg und ihre Wiegendrucke. (A bambergi Königl. Bibliothekban 3400

ősnymtatvány van felhalmozva, melyek nagyrészt az egykori bambergi püspökség területén volt egyházi és szerzetesi könyvtárakból kerültek ki. Szerző ismertetésében főleg a gazdag anyag provenienciáját tárgyalja áttekinthető módon.) — A. HULSHOF: Das Studium der Palaeographie in England seit 1873. (Az 1873-ban Londonban megalakult Palaeographical Society működését ismerteti, mely ez évtől fogva évenként 24 foliólapon különböző kéziratokból közül fotomechanikai úton, bámulatos gonddal készült reprodukciókat. Mind-egyik táblához egy lapnyi magyarázó szöveg járul, mely röviden közli a reprodukált rész kéziratának korát, származását és jelenlegi lelőhelyét, felsorolja írásának jellegző sajátosságait, egybeállítja a benne használt rövidítésekkel és adja a reprodukált lap szövegének olvasását. A vállalkozás megindításához egy 1871/72-ben az anglikán theologusok körében az ú. n. athanasiusi hitvallás hitelessége körül lefolyt vita adta meg az első lökést. 1893-ig a társaság 455 kéziratrészletet reprodukált a Kr. e. 600—Kr. u. 1500-ig terjedő időszakból. 1902-ben, főleg a papyrusleletek paleographiai jelentőségének hatása alatt a Paleographical Society újra megalakult s 1915-ig 325 reprodukciót bocsátott közre ép oly mintaszerű feldolgozásban és kiállításban, mint azelőtt. Az új sorozat ismét a legkülönbözőbb kéziratokból ad szemelvényeket, csak-hogy míg a régibb vállalkozás túlnyomóan angolországi gyűjteményekből merített, ezúttal számos kontinentális könyvtár is figyelembe vétetett.) — O. HANDWERKER: Ein Feldbrief an den Herausgeber. (Szerző háborús élményeiről, olvasmányairól s szabadidejében elméjében kialakult könyvtári gondolatairól számol be.) — 11—12. szám. (November-december): GUSZTÁV WAHL: Der Bau der Deutschen Bücherei in Leipzig. (A Német Könyvkereskedők börzeegyesületének új könyvtáráépülete Lipcsében a Deutscher Platz mentén nyert városi telken épült OSKAR PUSCH szász kir. építészeti tanácsos tervei szerint. Az első kapavágást 1914 május 5-én tették meg s a könyvanyagot a már kész épületbe 1916 május havában költöztethették be. Az építkezés terület 16.741 m², amiből jelenleg 3305 m²-t építettek be, úgy hogy a terjeszkedésre bőségesen jut hely. Ha az épület véglegesen kiépül 9064 m²-t, fog betölteni és 10 millió kötet elraktározására lesz elegendő. A mai épület-rész raktárainak befogadó képessége 1.230.000 kötet. A jelenleg készen álló épület három csoportra oszlik, ú. m. a nyolc emeletes előépületre a hozzácsatlakozó lépcsőházzal, az öt emeletes összekötő épületre és a három emeletes olvasótermi részre. A főbejárat a Deutscher Platz felől van elhelyezve, melynek elliptikus körvonalaihoz alkalmazkodik az egész előépületrész. Az előépület világítóaknákkal megvilágított, teljesen száraz és levegős pincéje raktárok befogadására szolgál, az alagútban a csomagolóhelyiség, a házi könyvkötészet, szolgáló lakások és egyéb mellékhelyiségek vannak elhelyezve. A földszinten vannak a pénztár, irodai helyiségek, a könyvbeszerzés és könyvkötészet lebonyolítására szolgáló helyiségek s egy ülésterem. Az I. emeleten helyezték el a könyvbeszerzés második helyiségét, a könyvtárnokok szobáit, a betűrendes és szakkatalogus három termét, és a bibliográfiai felvilágosításokat nyújtó tisztviselők helyiségét, egy kisebb olvasótermet és térképgyűjteményt. A II. emelet két szárnyát könyvraktáraknak tartották fenn, melyek mellett

a két sarok egyikében a hivatalos nyomtatványokat feldolgozó helyiség, másikában a kiállítási terem nyert elhelyezést. Középtűt a III. emeletre is átnyúló előadóterem van elhelyezve 120 ülőhellyel. A III. és IV. emeletet szinte teljes egészében könyvraktárak töltik be s erre fogják szükség esetén átépíteni a padlásemeletet is. A mögötte fekvő összekötőépület pincéjét az olvasó terem alá vezető átjáró foglalja el. Az alagsorban van a buffet, a csöpostaberendezés és a gépház, a földszinten a közönség használatára kitett katalogusok, az I. emeleten a folyóiratolvasóterem 98 olvasóra és 4000 folyóirat elhelyezésére berendezve, a II. emeleten a felsővilágítástú folyóiratraktár, ahol körülbelül 20.000 folyóirat megjelenőben lévő évfolyamát helyezhetik el. Az olvasótermi rész pincéjében a széles közlekedő folyósón kívül a gépház és fűtőberendezés nyert helyet. Az alagsor könyvraktár, melyet négy fölvonó és két lépcső köt össze úgy az olvasóteremmel, mint a pincefolyósóval. Ez a 150.000 kötet befogadására képes raktár mindig az utolsó 3—4 év kiadványai befogadására szolgál, ahonnan ezen idő elteltével a könyvek az előépület-rész raktáraiba fognak átvitetni. A földszinten van a 614 m² területű s 176 ülőhellyel felszerelt olvasóterem, mely két emelet magas és 16 magas oldalablakon át van megvilágítva. Az építkezési és berendezési költségek mintegy 2.380,000 Márkára rúgnak). — Max Strois: Pflichtexemplare von «literarischen Erzeugnissen» in Bayern. (A bajor törvénykönyv 68 §-a minden belföldi kiadót «irodalmi termékei» két kötelespéldányának beszolgáltatására kötelezi. Szerző az elmélet és gyakorlat alapján az «irodalmi termék» fogalmát a következőképp határozza meg: «Az irodalmi termék saját szellemi, alkotó tevékenység eredménye, mely a nyelv útján gondolatok és képzetek közlésére szolgál, még pedig a szellemi közlekedés terén». Az igen vitatható, vajjon az «irodalmi termék» fogalma magában foglalja-e az árúbabocsátás kellékét is, de a bajor kötelespéldánytörvény értelmében ez is hozzá tartozik a fogalomhoz. E körülmény első következménye, hogy minden olyan irodalmi termék, melynek terjesztése tartalma miatt tilos, nem esik a kötelespéldány fogalma alá. Viszont a «kézirat gyanánt» kiadott művek, minthogy azok mégis forgalomba hozatnak, valamint a magánkiadványok is, hacsak nem egy meghatározott kör, pl. valamely család tagjai részére készülnek, a bajor törvény értelmében beszolgáltatandók. Ép így a hírlapok és folyóiratok is, még pedig nem évfolyamonként, hanem számonként). — Ernst Ph. GOLDSCHMIDT: Inkunabel-Reisen in Oesterreich. (Beszámoló szerzőnek a Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke in österreichischen Bibliotheken megbízásából Dalmáciában s több krajnai és alsóausztriai könyvtárban tett útjáról).